

YENİ TOPLUM
KURUCULARI
DERNEĐİ

Türkiye'de Düşünce

Ali K. METİN

2019

Düşünce nüvesi dünyada bir makas değişiminin eşiğindeyken, küreselleşme rüzgarı düşünmenin ve yeni fikri münasebetlerin yönünü çiziyorken, ülkemizde toplumsal sorunlarımızın çözümünü imar edebileceğimiz düşünsel bir akımı neden geliştiremiyoruz?

Türkiye'de önce düşünce ne kadar var diye sormak lazım. Düşüncenin olmadığı veya çok cılız olduğu ortamlarda düşünce akımlarının oluşması beklenmemeli. Biz düşünceyi de yazık ki üretmekten çok tüketen bir toplum sayılırız. Düşünceyi ya Batı kaynaklarından veya kendi tarihsel kaynaklarımızdan devşirmeye, hazırlopculuk yapmaya büyük ölçüde devam ediyoruz. Daha kötüsü hazır şekilde aldıklarımızı bile yeterince tartıştığımız söylenemez. Mesela son 10 veya 20 yılın dikkat çeken, hararetle tartışmalara sebep olmuş bir entelektüel gündemi oldu mu diye bakalım. Fikir, bilim, siyaset dergilerine yansımış hangi ciddi tartışma gündeminden söz edebiliriz. Son 20 yıldır Türkiye'deki İslamcı, muhafazakar iktidarın getirdikleri veya götürdükleri üzerine konuşmaktan başka bir şey yapabildiğimiz şüpheli. Konjonktüre göre şekillenen bir düşünce dünyamız var. Bu da bizim yerimizde saymamıza sebep olmaktadır.

Türkiye'de politik etkiden uzak, modern dönemin ihtiyaçlarına karşılık gelebilecek düşünsel aydınlanmayı ve fikri mücadeleyi hangi paradigmalar üzerine inşa etmeliyiz?

Politikadan bağımsız bir düşünce zemini oluşturamadığımız takdirde, her şeyden evvel düşüncenin politikaya ciddi bir hayrı olmayacaktır. Düşünce ancak kendi safiyetini koruduğu ölçüde hakiki verimlerini verir. Bununla beraber düşünce alanında apolitik bir duruş sergilemeye çalışmanın bir maharet olduğunu da zannetmemek lazım. Aksine bu, düşüncenin aleyhine işleyen bir izolasyon hali olabilir. Soyutla somut arasındaki irtibatın sağlanmasında politika önemli bir unsur. Ama tek başına

değil. Düşünceyi politikayla beraber toplumsal, kültürel dünyanın somut düzlemleriyle temas halinde tutmak gerekir. Bu anlamda, somutluk en önemli ihtiyaçlarımızdan biridir. Soyut paradigmalarda dünya arasındaki mesafe entelektüel planda ciddi bir sorunsaldır. Söz konusu İslamcılık olunca bu sorunsal daha bir ağırlık kazanıyor. Ancak, bu reel politikaya, genel anlamda realiteye boyun eğeceğimiz anlamına gelmez. Paradigmalarımızın üzerine inşa edileceği hakikatleri ve değerleri aynı zamanda evrensel bir nitelikte techiz etmek zorundayız. Dolayısıyla evrensel değerler ve doğrular üzerine kafa yormaya, evrensel bir dili yakalamaya ihtiyacımız var. Ben bu evrenselliğin, hayatın ontolojik anlamının yanı sıra eşitlik ve özgürlük gibi üç temel başlığının olduğunu düşünüyorum.

Dünya da bilim ve teknikte, ekonomide, inovasyonda, teknolojik dönüşümle de bütün büyük dönüşümlerin temel değeri bilgi eksenli düşünce iken, Türkiye'de siyasal ve duygusal değerlerden bağımsız bilgiyi ana değer olarak gören düşünce kültürü, neden son vagona ilerliyor?

Düşünce dediğimiz şey ancak tarihsel bir birikimle cesamet ve nitelik kazanıyor. Bizim bu açıdan Batı düşüncesiyle yarışacak bir birikime ve güce sahip olduğumuz iddia edilemez. Fakat modernleşme serüvenimiz sebebiyle Batı düşüncesinin aynı zamanda sürekli muhatabı konumundayız. Bu bizim için bir şans, ama henüz bu şansı avantaja dönüştürebilecek noktada ve yeterlilikte değiliz. Türkiye halkı ve yerli, Müsüman aydınları bugüne kadar bir sömürge ülkesi olmamanın mücadelesini verdiler, vermeye de devam ediyorlar. Bu mücadele bugün, fikir ve ideoloji planındaki eksikler dolayısıyla adeta kör topal sürdürülüyor. Söz konusu eksiklerle ilgili farkındalığımız her şeye rağmen ümitvar olmamızı sağlayan en önemli tutamak noktası. Ama sözünü ettiğimiz eksiğin giderilmesi yolunda ne yapıldığını sorduğumuzda yazık ki iyimser olacak bir tablo da göremiyoruz. Güçlü bir düşünce damarı, bir dalga hareketi yok. Mesela modernleşme mevzuunu tartışan bir gündem maddemiz çoktandır yok. Demokrasiyi, ekonomi-politiği, İslami epistemolojiyi entelektüel bir zeminde tartışma konusu yaptığımız

artık görülüyor. Batı düşüncesi ve modernleşmesiyle temel noktalarda hesaplaşmamızı yapmadığımız takdirde düşünce faaliyeti pratik ihtiyaçlara göre şekil almaya başlıyor. Bu durumda büyük düşünce hamleleri ortaya çıkmıyor. Batı düşüncesi karşısında sadece reaksiyoner bir varlık gösterebiliyoruz.

Türkiye'de toplumu yeni bir inşa sürecine hazırlayabilecek düşünce hareketlerinin ortaya çıkmayışında siyasal iktidarlar tarafından düşüncenin geliştirilmesine yönelik dinamiklere izolasyon uygulandığını düşünüyor musunuz?

İzolasyon uygulandığını söyleyecek verilere ve gözlemlere sahip değilim. Ayrıca bu işin doğrudan iktidar olgusuyla ilişkilendirilmesini de doğru görmüyorum. İktidar kabul edelim ki çoğunlukla kendi derdindedir. Düşünce ve hakikat meseleleri ise gerçek entelektüellere ihtiyaç duyar. Düşüncenin toplumda bir karşılığı var mı yok mu, bu da pekala sorulabilir, ama olmadığını söyleyebilecek durumda değiliz. Müslüman düşünce adamlarıyla toplum arasında bir irtibatın kurulmadığını kimse söyleyemez. Ama Türkiye sosyo-kültürel koşulları itibariyle çok özel bir konuma sahip. Burada toplumsal çoğunluğu harekete geçirecek yerli, İslami bir düşünce hareketi oluşturmanın ciddi zorlukları var. Bunun için entelektüel alanda çok daha esaslı bir irtifa gerekiyor. Bu iş iktidar projelerinin ve beklentilerinin ötesinde bir iş diye görülmelidir. Entelektüeller için bir şahsiyet, itibar ve motivasyon meselesidir. Bizim derdimiz bu manada düşüncenin ızdırabını çekmeye ve bedelini ödemeye razı gerçek entelektüellere sahip olup olmadığımızdır.

Türkiye'de yeni bir düşünce hareketinin filizlenemiyor olmasında bilgi ve düşünce olguları arasında kurulması gereken ilişkinin geliştirilemiyor olması görülebilir mi? Bu süreçte toplumun düşünce dünyasında işleyebileceği modern bilgi aydınları tarafından aktarılamıyor (aktarılmıyor) mu? Bu eylem bilinçli bir eylem midir?

Bilgi ile düşünce yapıları arasındaki boşluk veya paradokslar hem entelektüeller hem bütün toplum için geçerli genel bir sorun olarak yaşanıyor. Entelektüel zihinler bu sorunu kısmen daha görünmez veya kabul edilebilir hale getiriyor denebilir, ama şayet sorun çözülebilmiş olsa zaten bunları konuşma gereği duymayacaktık sanırım. Bugün mesela evrim teorisi tartışılacak olduğunda, bilimsel bilgi ile inançlar arasındaki boşluğu nasıl ortadan kaldıracamıza dair ciddi bir kafa karışıklığı ile karşı karşıya geliyoruz. Bilimin önümüze koyduğu bilgi yığını karşısında bazen afallayıp kalıyor bazen de kuru sıkı malumat deyip geçiştiriyoruz. Lakin bilimsel malumatın toplumun ve yeni nesillerin düşünce kodlarında ciddi bir dönüşüme yol açma ihtimali fazlasıyla reeel bir ihtimal olarak önümüzde durmaktadır. Dolayısıyla ne bilimdeki ne teknolojideki ne de başka alanlardaki gelişmelerden izole edilmiş bir düşünce ve inanç dünyası söz konusu olamaz. Düşünce faaliyeti, bütün bu gelişmelerle beslenmek ve kendi gelişimini sürdürmek zorundadır. Bu anlamda bizatihi entelektüel düşüncenin problemlili bir yapısı vardır. Entelektüellerle toplum arasında bir mesafe de hiç şüphesiz vardır, ancak bu kanımca daha tali, daha kolay halledilebilir bir problemdir. Bu yüzden toplum, esasen kendi sağduyusu ve değerler iklimiyle muvafık gerçek entelektüellerini beklemektedir.

Tarihin birçok evresinde görüleceği üzere, toplumların yeniden inşa edildiği süreçler düşünce akımlarının ve fikri mücadelelerin ortaya çıktığı süreçlerdir. Türkiye'de çağdaş tarihin rotasını değiştirebilecek düşünce akımı, toplumu bu fikri dünyaya ikna etmekle mi yahut inşa etmeyi düşünmekle mi başlamalıdır?

Toplumsal mühendislikle toplumsal tekamül ve dönüşüm başka şeylerdir. Büyük düşüncelerin büyük değişimlere yol açabilmesi için, son kertede var olan toplumsal dinamiklerle uyum içinde olması gerekir. Toplumsal mühendislik bir yere kadar geçerli ve başarılı olabilir ama toplumsal ontoloji bunun sınırlarını da belirler. Batı aydınlanmasının ve modernitenin bizde ve İslam dünyasında külli bir tahak

küm sağlayamaması tam da bu sınırlılığın sonucudur. Ama Batı'nın bu kuşatması ve tarihsel tahakkümü bertaraf edilmiş değil. Halen yaşamakta olduğumuz bir süreç söz konusu. O yüzden mesele tarihsel ve hatta evrensel bir meseledir. Yeni bir düşünce hareketi oluşturmanın zorluğu da buradadır. Büyük düşünce hareketi ancak Batı düşüncesiyle yapılacak büyük hesaplaşmalarla mümkün. Aksi, kolaycı ve yüzeysel çıkış yollarıyla durumu kurtarmak olacaktır. Kanaatimce düşünce ve siyasette bugünkü durumumuz tam anlamıyla budur. Bizim henüz toplumu ikna etmekten ziyade bu büyük hesaplaşmayı yapmaya ihtiyacımız var. Belki de bunu hiçbir zaman yapamayacak, inançlarımızı fikirden ziyade eylemlerimizle ve siyasetimizle ortaya koymaya devam edecek olabiliriz. Bu mümkünse bile yeterli ve sağlıklı bir varoluş biçimi olmayacaktır.

Türkiye'de yeni bir düşünce akımının tasavvur edilemiyor ve gerçekleştirilemiyor olmasında, düşünce gücümüzü ve enerjimizi kısır çekişmelerle/çatışmalarla tüketiyor olmak, bizi halihazırda çevremizde ve dünyada cereyan eden düşünsel gelişmelerden dönüşümle uzaklaştırıyor mu?

Kanımca esas meseleyi anlamakta zorlanıyoruz. Batı düşüncesinin insanlığı, insanlık düşüncesini nasıl etkilediğini anlamakta bile zorlanıyoruz. Bu düşünceyi özümsemeden bir hesaplaşmanın yapılamayacağını bilmemiz gerekiyor. Dolayısıyla, epistemoloji gibi temel meseleler üzerinde yeterince kafa yormadan önümüzü göremeyiz, bunun iyice bilinmesi gerekiyor. Din, konuştuğumuz bütün bu meselelerin odak noktasını teşkil etmekte, ancak epistemoloji meselesinde çözümün, dinin anlaşılmasıyla ilgili olarak belki yepyeni yeni bir metodolojiyle kaim olduğunu fark etmek zorundayız. Bu hususta belki bir arpa boyu yol almış olabiliriz, ancak hala temcit pilavı gibi aynı meseleleri önümüze getirip duruyoruz. Düşünsel yetersizlik ilmi ve hatta bilimsel yetersizliğimizle atbaşı gidiyor. Bu kısır döngüden çıkabilmek için bilhassa ilahiyat sahasında sağlam ilmi çıkışların yapılması gerekiyor.